

Mag. Darja Silan, Gimnazija Jožeta Plečnika, Ljubljana

EKOŠOLA KOT NAČIN ŽIVLJENJA, EKOŠOLA KOT STANDARD

Slogana »Ekošola kot način življenja« in »Ekošola kot standard« se redno ponavljata v letnih poročilih slovenskih ekošol. Sporočata, da so odgovoren način ravnanja z viri in našim okoljem ter kakovostni medsebojnimi odnosi poleg znanja nujni temelj zdrave, sodobne šole. Ekošola velja za največji trajnostno naravnani šolski program v svetovnem merilu (1).

Zelo težko je enoznačno opredeliti osebno izkaznico ekošole na splošno, saj se posamezne ekošole med seboj precej razlikujejo. Torej gre za neke vrste »ekodiverzitet«, ki predstavlja dobro izhodišče za pristop v prihodnosti, ko bo »ekošola« dejansko postala v vseh šolah tudi način življenja na temelju vrednot vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj (VITR).

Ekošola postaja dodana vrednost in nova energija, ki se počasi, a vztrajno širi po slovenskem prostoru. Da so slovenske ekošole primer dobre prakse na področju VITR, so v zadnjih letih ob različnih priložnostih poudarjali tako rekoč vsi ministri za okolje in prostor ter za šolstvo in šport (Dovč, 2010).

V šolskem letu 2013/2014 sem bila koordinatorica Ekošol za srednje šole v Sloveniji.

Spoznala sem veliko izvrstnih mentorjev in mentoric, njihovo večletno delo v šolah in dijaških domovih, srečevali smo se na skupnih srečanjih, vendar se zavedam, da je bilo storjenega mnogo več, kot pa je v tem sestavku možno predstaviti. Hkrati sem tudi sama ekokoordinatorica na gimnaziji.

VREDNOTE IN METODE DELA, KI PRIPOMOREJO K VITR

V programu Ekošola naj bi vzgojitelji in učitelji otroke že od vrtca dalje spodbujali in jim omogočali čustveno doživljanje narave z medsebojnimi spoštljivimi odnosi, ki so vrednote za življenje v harmoniji z naravnim in družbenim okoljem. Gre za vzgojni in izobraževalni proces s poudarkom na spodbujanju radovednosti in ustvarjalnosti s sočasnim načrtnim razvijanjem in raziskovanjem okolja.

Zaradi projektnega pristopa so otroci in mladi lahko v neposrednem stiku z naravo in okoljem, kar omogoča zanimivejše in poglobljeno spoznavanje narave, naravnih zakonitosti, problemov in rešitev o okolju in za okolje, v katerem otrok živi. Otrok ali mladostnik je tako v aktivnem, neposrednem sodelovalnem odnosu z drugimi, da ugotavlja vzroke in posledice, ki so temelj za globlje razumevanje pojavov in ustvarjalno izobraževanje.

KAJ JE PROGRAM EKOŠOLA

Program Ekošola je mednarodni program za spodbujanje vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj, ki ga vodi mednarodno združenje za okoljevarstveno izobraževanje (Foundation for Environmental Education – FEE) s sedežem na Danskem. Ustanovljen je bil na pobudo nekdanjega danskega ministra za okolje Ola Loviga Simonsena z namenom, da organizirano in načrtno pospeši okoljsko izobraževanje in ozaveščanje (2).

Danes so v mrežo programa Ekošola vključene članice FEE v več kot 60 državah Evrope, Severne in Južne Amerike, Afrike in Azije. Po vsem svetu program združuje več kot 11 milijonov učencev, 600.000 učiteljev ter 38.000 šol in vrtcev (1).

Od drugih šolskih programov se razlikuje po tem, da je vanj vključena celotna šola in ne gre samo za obravnavo posameznih tem, na primer pri biologiji, geografiji, kemiji itd., temveč za način, kako šola dejansko živi. Poleg mentorjev, otrok, učencev ali dijakov sodelujejo tudi tehnični delavci, spodbuja pa se tudi aktivno vključevanje staršev, lokalne skupnosti in drugih.

Program Ekošola temelji na metodologiji sedmih korakov, ki določajo postopek dela in aktivnosti, na podlagi katerih ustanova po dveletnem vpeljevanju pridobi mednarodno priznani znak »zelena zastava« oziroma ga ohranja z izvajanjem aktivnosti po predpisanem programu dela za določeno šolsko leto (3).

Izdelana metodologija pa je le del samega programa. Glavni in najpomembnejši nosilci so prizadevni mentorji in mentorice, ki zaradi notranje drže in prepričanj delujejo v smeri VITR.

ZAČETKI PROGRAMA EKOŠOLA V SLOVENIJI

Začetki svetovnega gibanja segajo v leto 1992. Prve ekošole so nastale kot odgovor na potrebne spremembe v izobraževalnih programih, ki so bile izpostavljene na konferenci o okolju in razvoju pod okriljem Združenih narodov (OZN) v Riu de Janeiru. Vodenje programa je takrat prevzelo združenje FEE in po manj kot dveh letih so okoljski znak zelena zastava pridobile prve ekošole na Danskem, v Nemčiji, Grčiji in Veliki Britaniji.

Licenco za izvajanje programa lahko pridobi samo ena organizacija v posamezni državi. V Sloveniji je nosilec programa Društvo DOVES – FEE Slovenija, to je samostojna in neprofitna organizacija, ki v Sloveniji izvaja mednarodne okoljske programe za spodbujanje trajnostnega razvoja (4).

Vzpostavitev programa Ekošola v Sloveniji in vključitev vanj sta bila za slovenske vrtce, osnovne in srednje šole sredi devetdesetih let velik izziv. Začetki programa Ekošola v Sloveniji segajo v leto 1995, kar pomeni, da bo prihodnje leto minilo 20 let, odkar smo ga vzpostavili pri nas.

Program je med slovenskimi učitelji in učenci zbudil veliko zanimanje, s čimer so bili postavljeni temelji za njegovo rast in razvoj. Aprila 1996 je generalna skupščina FEE International imenovala Nado Pavšer za prvo nacionalno koordinatorico programa Ekošola v Sloveniji, maja 1996 pa sta na dnevih slovenskega izobraževanja k programu pristopili prvi osnovni šoli: OŠ Bakovci in OŠ Notranjskega odreda Cerknica. Oktobra 1996 je bilo organizirano prvo delovno srečanje snovalcev programa Ekošola s tistimi, ki so se želeli vključiti v program.

S pomočjo prizadevnih mentorjev po šolah se je v Sloveniji oblikovala močna mreža ekošol, ki so tako intenzivno dopolnjevale pedagoški program in cilje na okoljskem področju. Ekošole so se začele aktivno povezovati z lokalnimi skupnostmi in s šolami v drugih državah, kjer so iskale možnosti za sodelovanje pri različnih evropskih projektih (Leonardo da Vinci, Comenius itd.). Po prvih petih letih delovanja so bili opazni prvi rezultati tudi pri urejanju in lepši podobi posameznih krajev (Dovč, 2010).

V program so se postopoma začele vključevati tudi predšolske ustanove. V letošnjem šolskem (študijskem) letu pa se bosta vključili tudi prvi fakulteti v Sloveniji. S tem je omogočena vertikalna povezava za vseživljenjsko izobraževanje za trajnostni razvoj, ki lahko pomembno vpliva na oblikovanje odgovornega odnosa do okolja, narave in družbe.

V šolskem letu 2013/2014 je bilo v Sloveniji vključenih skupno 717 ustanov (245 vrtcev, 440 osnovnih šol in 32 srednjih šol in dijaških domov ter centrov šolskih in obšolskih dejavnosti). Vse te številke so zelo spodbudne, vendar je izboljševanje okoljske ozaveščenosti dolgotrajen proces, pri katerem igrajo izjemno pomembno vlogo tudi družina, lokalna skupnost in mediji.

EKOŠOLA IN CILJI VITR

Z izvajanjem programa Ekošola člani uresničujejo cilje vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj, kot so opredeljeni v Nacionalnem učnem programu okoljske vzgoje in v Smernicah, ki opredeljujejo nacionalno strategijo vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj (5).

Strategija UNECE (United Nations Economic Commission for Europe) poudarja razvoj in krepitev sposobnosti posameznikov, skupin, skupnosti, organizacij in držav za sprejemanje ocen in odločitev v prid trajnostnega razvoja. Spodbuja spremembe v miselnosti ljudi in jim s tem omogoča, da pripomorejo k večji varnosti, zdravju in blaginji našega sveta ter tako izboljšujejo kakovost življenja. Strategija pospešuje sodelovanje in partnerstvo med ministrstvi in različnimi interesnimi skupinami ter tako spodbuja vlaganje materialnih in človeških virov. Vzgoja in

izobraževanje za trajnostni razvoj (VITR) oblikujeta kompetence kritičnega razmišljanja in globljo ozaveščenost, s tem pa omogočita raziskovanje možnih scenarijev v prihodnosti in razvijanje novih metod in orodij za okoljsko bolj primerne rešitve (6).

VITR je proces ki sega prek šole do vsakega področja našega delovanja. Prav zato je pomembno, kakšni so temelji, postavljeni v zgodnjem otroštvu, ter smer, po kateri se oblikuje podoba mladega človeka. Od opazovanja, kritične presoje do aktivnega delovanja se oblikuje drža, ki bo človeka opredeljevala vse življenje.

VITR postopno usmerja pozornost na tiste vrednote, ki so nujne za skladen osebnostni in družbeni razvoj ob spoštovanju posameznika in njegovega okolja.

Naša zakonodaja določa okvir razumnega trajnostno naravnega delovanja v vseh smereh. Slovenija in Evropska unija namenjata izjemno pozornost VITR. Njuna vizija je usmerjena v prihodnost regije, ki bo sprejemala skupne vrednote, kot so solidarnost, enakopravnost in vzajemno spoštovanje med prebivalci, državami in generacijami. Za regijo so značilni trajnostni razvoj, vključno z gospodarsko vitalnostjo, pravičnostjo, socialno kohezijo, dalje varstvo okolja in trajnostno gospodarjenje z naravnimi viri, tako da bi bile izpolnjene potrebe zdajšnje generacije brez ogrožanja sposobnosti prihodnjih generacij za izpolnjevanje njihovih potreb (7).

Okoljsko izobraževanje oziroma VITR ni program, ki se odvija povsem samodejno, ampak temelji predvsem na delu mentorjev, ki so dejansko pobudniki in nosilci vseh sprememb.

S projekti in aktivnostmi programa Ekošola naj bi se spodbujalo uresničevanje naslednjih ciljev:

- celostno prepoznavanje in odpravljanje okoljskih problemov,
- vključevanje vidikov okoljskega izobraževanja v vse šolske predmete,
- razvoj kreativnosti, inventivnosti in novih idej med mladimi,
- vzpostavitev sistemov formalnega in neformalnega izobraževanja in razširitev izvajanja neformalnega izobraževanja,
- spodbujanje in izvajanje pilotnih projektov s področja izobraževanja za trajnostni razvoj, graditev kulture trajnostnega razvoja,
- izboljševanje medsebojnih odnosov v ustanovi in okolici,
- vključevanje učencev in dijakov v demokratično odločanje pri premagovanju okoljskih problemov na krajevni in državni ravni,
- povezovanje med mladimi iz evropskih in drugih držav.

Program Ekošola s svojimi projekti, izkušnjami in metodologijo sedmih korakov (primerljivih z okoljskim standardom ISO 14001) je izhodišče za vgraditev okoljskih vsebin in ciljev v vse vrste izobraževanja, pa tudi med

starše, v lokalno in širšo družbeno skupnost. Je tudi model celovitega prenosa okoljskih vsebin v vsakdanje življenje.

Delo mentorjev

Delovanje mentorjev programu Ekošola se med nivoji zelo razlikuje. Najbolj vsestransko dejavni so lahko v osnovnih šolah, kjer različne projekte lažje umestijo v šolo in pouk. Podobno je tudi v vrtcih. S prehodom v srednjo šolo se časovni obseg projektov zelo skrči in s tem postane delo mentorjev zahtevnejše. Mentor mora postati pravi virtuoz, da lahko organizira in izpelje zastavljene akcije znotraj že tako natrpanega učnega načrta.

Mladostniki tudi nekako izgubijo navdušenje za razne »zbiralne akcije«, ki so se jih tako zavzeto udeleževali kot osnovnošolci. Treba jim je ponuditi drugačne vsebine, jih povabiti k bolj aktivnemu sodelovanju pri načrtovanju dejavnosti.

V srednjih šolah bi od dijakov pričakovali že izoblikovano osnovno okoljsko ozaveščenost, pa včasih njihovo vedenje kaže ravno nasprotno. Tudi na tako preproste stvari, kot je ločevanje odpadkov, jih je treba opozarjati vedno znova. Njihov kritični družbeni pogled je treba preusmeriti k njihovem lastnemu vedenju, pa tudi z bolj domiselnimi in izzivalnimi nalogami spodbuditi njihov interes ter jih usmeriti v inovativne rešitve in v poglobljen kritični razmislek. Tu je še veliko prostora za izboljšanje delovanja ekošol in srednješolskih učiteljev.

Največji napredek dosegajo ustanove, ki jih podpirata njihovo vodstvo in lokalna skupnost. In to je navsezadnje cilj delovanja programa Ekošola v najširšem pomenu: da presega meje ustanove, lokalne skupnosti ali organizacije in jih spodbuja k sodelovanju in povezovanju (Cerar, 2012).

Kjer pa je vodstvo nenaklonjeno vsakršnim dodatnim aktivnostim ali pa ne prepozna prednosti tovrstnega delovanja, je delo mentorjev zelo težko. Tako ostane vse skupaj na ramenih posameznih zanesenjakov, ki vztrajno delujejo na podlagi lastnega etičnega prepričanja. Nekateri mentorji včasih tudi obupujejo nad nenehnim opozarjanjem dijakov, nad velikimi naporji, ki so potrebni, da se stvari vsaj malce premaknejo v zaželeno smer. V času intenzivnega učnega procesa ob začetku in koncu ocenjevalnega obdobja pa postanejo dodatne aktivnosti tudi za še tako dobrega mentorja zelo naporne in odveč.

Rešitev je v timskem delu učiteljev in večjem vključevanju dijakov, ki naj prevzamejo več odgovornosti za okoljsko delovanje v šoli.

Moje osebne izkušnje so v glavnem zelo pozitivne. V začetku prejšnjega šolskega leta smo ustanovili ekoodbor, v katerem so dijaki iz vseh letnikov in pet mentorjev; naredili smo okoljski pregled in vodstvu šole predlagali izboljšave. Izpeljali smo več okoljskih projektov in poskrbeli za vključenost dijakov. Samo tako lahko pride do sprememb na bolje. En naravoslovni razred ima v drugem letniku dve uri predmeta študij okolja, pri katerem lahko načrtujemo veliko dejavnosti za celo šolo. Zavedam se, da ta predmet predstavlja dejansko srce vseh naših okoljsko naravnanih

aktivnosti, saj imamo več prostora in časa, da zastavljene cilje tudi izpeljemo.

V ČEM MENTORJI VIDIJO PREDNOSTI VKLJUČENOSTI V PROGRAM EKOŠOLA

Ob različnih priložnostih, kot je na primer srečanje koordinatorjev, je bilo zbranih nekaj mnenj udeležencev. Vsi so bili enotni, da Ekošola ponuja vrsto praktičnih rešitev in spodbud za uresničevanje okoljskega ozaveščanja in izboljšanje stanja v okolju. Vsak pa lahko izbere tiste, ki jih lahko v svoji ustanovi organizira in izpelje.

Z vključitvijo v program ustanove:

- prepoznavajo okoljske probleme,
- aktivno sodelujejo pri oblikovanju rešitev,
- izvajajo aktivnosti za izboljševanje stanja,
- dobijo možnost vključevanja vsebin v učni načrt,
- dobijo možnost medpredmetnega povezovanja,
- sistematično načrtujejo okoljske vsebine,
- zagotovijo sledljivost dela (prek spletne Ekoaplikacije),
- sodelujejo s posamezniki, podjetji in drugimi organizacijami pri izvajanju projektov,
- imajo možnosti pridobiti nagrade pri posebej razpisanih projektih,
- lahko izmenjujejo izkušnje in mnenja med koordinatorji in ustanovami,
- imajo zagotovljeno brezplačno udeležbo na nacionalni konferenci koordinatorjev, regijskih izobraževanjih in izobraževanjih za izvajanje posameznih projektov, kjer
- pridobivajo novo znanje in organizacijske izkušnje pri izvajanju projektov,
- spoznavajo širše družbene teme,
- pridobijo znak zelena zastava
- imajo možnost promovirati šolo in kraj.

REZULTATI DELA

V 19 letih delovanja so se ekovrtci in ekošole razvili v pomembno institucijo, kjer poleg vzgoje in izobraževanja izvajajo tudi konkretne projekte na različnih tematskih področjih. Eden med njimi je tudi področje učinkovite rabe energije, kjer so šole z izvajanjem ukrepov prihranile od 10 do 15 odstotkov energije. Po ocenah strokovnjakov bi v približno 1000 osnovnih in srednjih šolah ter dijaških domovih v Sloveniji vsako leto s tovrstnimi projekti prihranili okoli 126 GWh ogrevalne in električne energije ter zmanjšali emisije ogljikovega dioksida za približno 45.000 ton. Tako bi na leto prihranili približno 8,5 milijona evrov. Ob tej spoštovanju vredni številki pa se moramo zavedati, da ostaja pomembnejši cilj kot sam prihranek, učence in dijake opremiti s potrebnimi razmisleki, znanjem, zavzetostjo in obvladanjem smotrnih načinov ravnanja z energijo, ki ga bodo prenesli v različne življenjske situacije v prihodnosti.

V poročilih ustanov, ki so doslej sodelovale, je predstavljenih veliko majhnih in večjih korakov k izboljšanju položaja v okolju, kot so:

- pripomorejo k zmanjšanju količine odpadkov,
- skrbijo za učinkovito rabo energije,
- ohranjajo vodne vire in pripomorejo k izboljšanju kakovosti voda,
- sodelujejo pri ohranjanju pestrosti živalskega in rastlinskega sveta,
- z urejeno okolico šole skrbijo za dober zgled in počutje v lokalni skupnosti,
- upoštevajo načela zdravega načina življenja,
- vključujejo krajanje in predstavnike lokalne skupnosti v projekte,
- pomagajo krepiti spoštljive medsebojne odnose in solidarnost,
- o svojih aktivnostih obveščajo lokalne in nacionalne medije,
- povezujejo se z drugimi ustanovami v Sloveniji in Evropi.

Manj pa iz poročil zvezo o tem, koliko so uspeli cilje VITR vključiti v učne načrte in v pouk.

V slovenskih ekošolah si mentorji in mentorice želijo, da bi odgovoren odnos do okolja, do sočloveka in do vseh bitij v naravi postal način življenja vsake slovenske družine, vsakega podjetja, vsake slovenske občine in vsakega ministrstva (Poročilo slovenskih ekošol 2009/10). Naraščajoči okoljski problemi, ki so nastali zaradi neodgovornega ravnanja človeka, pa nas bodo slej ko prej prisilili, da bodo načela ekošole morala postati temeljna načela našega delovanja.

Kaj od tega nam bo dejansko uspelo in kaj ne, je odvisno od vsakega posameznika, pa tudi od doslednejše podpore šolske in siceršnje politike. Uspehe in dosežke učencev na ravni znanja, kritičnega in ustvarjalnega razmišljanja, motivacije in usposobljenosti za trajnostno ravnanje pa bo treba v prihodnje tudi bolj sistematično spremljati in ovrednotiti.

LITERATURA

Dovč, F. (2010). Poročilo slovenskih ekošol za šolsko leto 2009/10. DOVES – Društvo za okoljsko vzgojo Evrope v Sloveniji.

Cerar, G. (2011). Poročilo slovenskih ekošol za šolsko leto 2009/10. DOVES – Društvo za okoljsko vzgojo Evrope v Sloveniji.

<http://www.eco-schools.org/>.

<http://www.excellence2012.dk/the-aarhus-declaration/>.

<http://www.ekosola.si/sedem-korakov/>.

<http://www.drustvo-doves.si/>.

https://www.google.si/search?q=Smernice+vzgoje+in+izobra%C5%BEevanja+za+trajnostni+razvoj+pred%C5%A1olske+vzgoje+do+douniverzitetnega+izobra%C5%BEevanja&ie=utf-8&oe=utf-8&rls=org.mozilla:sl:official&client=firefox-a&channel=fflb&gws_rd=cr&ei=RD6fU7y5A6zQ7Aax2YCIAQ.

Smernice vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj od predšolske vzgoje do univerzitetnega izobraževanja. Ministrstvo za šolstvo in šport . Julij, 2007.

<http://www.unece.org/?id=8452>, Strategija vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj. Vilna, 2005.

<http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO1545>.